

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра біології та екології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ТЕРИТОРІАЛЬНІ АСПЕКТИ ОРНІТОФАУНИ
с. ХОДОРІВЦІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

Виконала:

здобувачка вищої освіти

Biol1-M22 групи

спеціальності 014.Середня освіта (Біологія
та здоров'я людини)

Колосова Єлизавета Володимирівна

Керівник: **Матвєєв М.Д.,**

кандидат біологічних наук, доцент
кафедри біології та екології

Рецензент: **Гордій Н.М.,**

кандидат біологічних наук, старший
викладач кафедри біології та екології

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ ПТАХІВ ТА ТЕХНІКА БЕЗПЕКИ ПРИ ЇХ ПРОВЕДЕННІ	15
РОЗДІЛ 3. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	23
РОЗДІЛ 4. ХАРАКТЕРИСТИКА ОРНІТОФАУНИ с. ХОДОРІВЦІ	25
4.1. Видовий склад і чисельність видів орнітофауни с. Ходорівці.	25
4.2. Біотопічний розподіл і чисельність птахів у різних біотопах с. Ходорівці.	39
РОЗДІЛ 5. ОХОРОННИЙ СТАТУС ПРЕДСТАВНИКІВ ОРНІТОФАУНИ НА ТЕРИТОРІЇ с. ХОДОРІВЦІ	45
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Головним середовищем проживання птахів є повітряний простір, освоєний ними найбільш повно і всесторонньо, особливо в сукупності з лісовими, лісостеповими і степовими, водними і гірськими середовищами існування, а в теперішній час ще із так званим урбанізованим ландшафтом, створеним людиною в результаті її господарської діяльності [26].

Дослідження біотопічного розподілу птахів певних територій має важливе значення для розроблення заходів із їх збереження і збільшення чисельності [31].

Птахи і людина вже давно поряд. Але необхідно згадати про більш близьке сусідство – про птахів міст і культурних ландшафтів. Існують місця, де діяльність людини призвела до порушення ландшафту: виникли опустеленні, еродовані, позбавлені всього живого землі. Але є місця, де діяльність людини призвела до ускладнення структури ландшафту і його збагачення. І це добре відчувають на собі птахи. Там, де розорані цілинні землі, стало більше жайворонків [11].

Антропогенний фактор настільки впливовий, що передбачити наслідки його дії дуже важко. Одним з таких факторів є різного роду шуми, які створює людина під час своєї діяльності, використовуючи різноманітні машини та прилади [5].

Говорять, що фауна культурних ландшафтів бідніша і простіша, ніж фауна ландшафтів, не порушених діяльністю людини. Але інколи людина, сама того не знаючи, створює птахам місце для гнізда, захисту, харчування. Трапляється, що в культурному ландшафті більше видів птахів, щільність їх заселення більша [11].

Птахи швидко звикають до людини, якщо вона їх не турбує. Вони підпускають її дуже близько до гнізда, не піднімаючи тривоги, і можуть гніздитися поруч з житлом в дуже несподіваних місцях.

Висока екологічна пластичність птахів полегшує їм контакти з людиною, швидко і ефективно пристосування в результаті її діяльності в минулому та особливо в теперішній час, в значній мірі допомагає керувати поведінкою масових угруповань птахів з боку людини, їх господарському використанні.

Урбанізовані види невинно підвищують чисельність, освоюють нові еколого-господарські ситуації, створені людиною, у зв'язку із цим змінюють спосіб життя і поведінку [13].

Зростання площ антропогенних ценозів у ландшафтній структурі будь-якої території тягне за собою зміни у видовому складі її фауни.

Для розуміння стану і динаміки орнітофауни в цілому, необхідними є моніторингові роботи, орієнтовані на дослідження щільності населення і просторового розміщення птахів.

Важливим моментом будь-яких досліджень є ступінь дослідженості території. Аналіз літературних джерел показав, що, не дивлячись на достатній рівень дослідження орнітофауни України загалом [6, 4, 7], а також окремих її регіонів, зокрема Поділля [26, 24] і Буковини [43, 35], орнітофауна більшості населених пунктів сільського типу, зокрема і с. Ходорівці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, є не вивченою.

Об'єктом наукового дослідження є орнітофауна с. Ходорівці.

Предметом дослідження є територіальні аспекти орнітофауни с. Ходорівці.

Метою дослідження є встановлення територіальних аспектів орнітофауни с. Ходорівці.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Дати характеристику району дослідження.
2. Ознайомитись з методиками проведення польових досліджень та обробки зібраного матеріалу.
3. Охарактеризувати літературні джерела з теми наукового дослідження.
4. Дослідити видовий склад і чисельність видів птахів фауни с. Ходорівці в гніздовий період.
5. Визначити видовий склад і чисельність птахів в різних біотопах на території с. Ходорівці.

Для розв'язання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**:

- теоретичні: теоретичний аналіз і синтез наукової літератури з теми наукового дослідження; систематизація і функціональний аналіз, порівняння, класифікація, систематизація і узагальнення теоретичних і експериментальних даних, які дали змогу з'ясувати сучасний стан теоретичної і практичної підготовки з даної теми, систематизація і узагальнення інформації про досліджуваний об'єкт;
- практичні: обліки чисельності птахів;
- математичні методи обробки результатів дослідження.

Українські назви птахів подано за Г.В. Фесенком та А.А. Бокотеєм (2002).

При визначенні птахів у природі користувалися польовим визначником Г.В. Фесенка та А.А. Бокотея (2002).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше відбувся аналіз територіальних аспектів орнітофауни с. Ходорівці.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані дані матимуть значення у розв'язанні важливих питань популяційної біології і систематики досліджуваних видів та при оцінці їх ролі у підтриманні функціонального стану штучних екосистем і стабільності навколишнього середовища. На основі отриманих результатів можуть бути розроблені рекомендації щодо покращення гніздування птахів в антропогенно-змінених біотопах. Результати дослідження можуть бути використані під час підготовки чергового тому Літопису природи НПП «Подільські Товтри».

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є особистою науковою працею. Під час досліджень автором особисто проведено збір, аналіз, статистичне опрацювання фактичного матеріалу, що стосувався видового складу птахів с. Ходорівці.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Містить 61 сторінку друкованого тексту

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень можна зробити наступні висновки:

1. При опрацюванні наукової літератури з'ясувалося, що дослідження орнітофауни с. Ходорівці не здійснювалося.

2. Орнітофауна с. Ходорівці налічує 60 види птахів, загальною кількістю 783 особини, загальною щільністю 550,8 особин/км²., які відносяться до 11 рядів (гусеподібні, зозулеподібні, голубоподібні, журавлеподібні, лелекоподібні, яструбоподібні, совоподібні, гомрайоподібні, дятлоподібні, соколоподібні, горобцеподібні), та 27 родин (качкові, зозулеві, голубові, пастушкові, лелекові, яструбові, совові, одудові, дятлові, соколові, сорокопудові, вивільгові, воронові, синицеві, жайворонкові, ластівкові, ополовникові, вівчарикові, очеретянкові, кропив'янкові, воловоочкові, шпакові, дроздові, мухоловкові, горобцеві, плискові, вівсянкові.). З 60 видів, що зареєстровані на даній території, мешкають протягом року на цій території, тобто є осілими, 25 видів; гніздяться та зустрічаються під час перельотів – 35 видів.

3. За кількістю видів переважає ряд горобцеподібні (43 види), друге місце займають дятлоподібні (4 види). Меншою кількістю видів представлені ряди яструбоподібних (3 види) та голубоподібних (3 види). Та наймеша кількість видів представлена рядами гусеподібні, зозулеподібні, журавлеподібні, лелекоподібні, совоподібні, гомрайоподібні, соколоподібні, (по 1 виду).

4. В орнітоценозі с. Ходорівці домінують горобець хатній – 12,1% субдомінантами є 21 вид (70,1%) видів, а другорядними – 38 види (17,8%).

5. Проведені дослідження з вивчення біотопічного розподілу, видового складу та чисельності птахів у біотопах с. Ходорівці показали, що населення регіону у дослідний період складає 60 видів птахів. Окремо по біотопах кількість видів була неоднакова:

- промислова зона – 8 видів;
- у долині річки – 38 видів;
- в агробіотопах – 17 видів;

- в районі індивідуальної забудови – 33 види.

Розглядаючи кожен біотоп окремо встановлено, що найбільш щільно влітку заселені райони індивідуальної забудови (774,9 ос./км²) та долина річки (388,4 ос./км²), що зумовлено різноманітністю рослинності та наявністю достатньої кількості їжі. Трохи поступаються район агробіотопів (306,25 ос./км²) та промислової зони (275 ос./км²).

За результатами найбільше видів птахів віднесені до Бернської конвенції (52 види з 60 видів гніздової орнітофауни с. Ходорівці, або 86,7%), з яких 41 вид підлягає особливій охороні (2 додаток), 11 видів підлягають охороні (3 додаток).

До Боннської конвенції занесений 16 видів гніздової орнітофауни с. Ходорівці, зокрема, 11 видів відносяться до II Додатку (стан існування яких є несприятливим), 5 видів одночасно включений і до II, і до I додатків (знаходяться під загрозою зникнення).

5 видів птахів включені до Додатку II, що знаходяться під загрозою зникнення, Вашингтонської конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори.

До Червоної книги України та Європейського Червоного списку не включений жоден вид, що зареєстрований в с. Ходорівці в гніздовий період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бака С.В., Киселева Н.Ю. Сова - птица 2005 года. Методическое пособие. – Нижний Новгород: Международный Социально-экологический союз, экоцентр "Дронт", 2005. – 36 с.
2. Благосклонов К.Н. Гнездование и привлечение птиц в сады и парки / Благосклонов К.Н. Тищенко А.А. – М. : МГУ, 1991. – С. 1-250.
3. Боголепов В. Птицы Каменецкого уезда (Подольской губ.) (Предварительное сообщение) / Боголепов В. // Записки общества Подольских естествоиспытателей и любителей природы. – Т. 2. – Каменец-Подольский, 1913. – С. 135-140.
4. Боголепов В. Матерьялы по орнитологии Каменецкого уезда Подольской губ. / Боголепов В. // Записки общества Подольских естествоиспытателей и любителей природы. – Т. 3. – Каменец-Подольский, 1915. – С. 9-50.
5. Бокотей А.А. Вплив урбанізаційних процесів на орнітофауну Бескидів / Бокотей А.А. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.16 – С. 94-97.
6. Бокотей А.А. Гніздова орнітофауна міста Львова та основні причини її змін (за результатами складання гніздових атласів птахів у 1994-1995 та 2005-2007 рр.) / Бокотей А.А. // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія Біологія. – 2008. – Вип. 23. – С. 17-25.
7. Бокотей А. А. Хатній горобець у Львові: аналіз причин падіння чисельності / Бокотей А. А., Горбань І. М. // Наукові записки Тернопільського національного пед. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер. біол., – 2005. – Вип. 1-2. – С. 20-22.
8. Вергелес Ю.И. Количественные учеты населения птиц: обзор современных методов / Вергелес Ю.И. // Беркут. – 1994. – Т. 3, вып. 1. – С. 43-48.
9. Географічна енциклопедія України: В 3 т. Т. 1. — К.: "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 1993. - С. 52.
10. Геренчук К.І. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського

- економічних районів / Геренчук К.І., Койнов М.М., Цись П.М. – Львів : Вид. Львів. ун-ту, 1964. – 220 с.
11. Гладков Н.А. Тише, птицы на гнездах / Гладков Н.А. – 2-е изд. – М. : Лесная пром-сть, 1979. – 168 с., ил.
 12. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 2. - К.: Наук. думка, 1985. - С. 89-96.
 13. Жизнь животных: в 7 т. / гл. ред. В.Е. Соколов; под ред. В.Д. Ильичева, А.В. Михеева. – [2-е изд., перераб.] – М. : Просвещение, 1986. – Т. 6: Птицы. – 1986. – 527 с., 32 л. ил.: ил.
 14. Збірник матеріалів наукових досліджень студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського державного університету: Природничі науки. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. – 67 с. – (Випуск II).
 15. Збірник наукових праць студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Природничі науки. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2008. – 124 с. – (Випуск III).
 16. Ільїнський С.В. Сучасний стан орнітофауни м.Хмельницький. Міжвідомчий науковий тематичний збірник «Птахівництво». 2008. Вип. 61. С. 1-9
 17. Ільїнський С.В. Огляд попередніх досліджень птахів-норників фауни Поділля: Матер. наук.-практичн. конференції [“Природа Хмельниччини: потенціал, охорона, проблеми”] / Ільїнська О.В. , Вибодовська В.О. , Матвеев М.Д. та інші. – Нетішин, 2002. – С. 94-95.
 18. Коваленко А.І. Географія Хмельницької області: [Підручник для учнів загальноосвітніх шкіл Хмельницької області]. / Коваленко А. І., Коваленко В.В. – Кам'янець-Подільський, 1996. – 64 с.
 19. Козлов Н.А. Птицы Новосибирска (пространственно-временная организация населения) / Козлов Н.А. – Новосибирск : Наука, 1988. – С. 1-156.
 20. Край Кам'янецький. Документально-публіцистичне видання. – Кам'янець-Подільський : Оіном, 2006. – 128 с.

21. Лазаренко Е.К., Сребродольський Б.І. Мінералогія Поділля. Вид-во ЛДУ, 1969. - С. 3-5.
22. Любінська Л.Г. Природні цінності Національного природного парку “Подільські Товтри” / Любінська Л.Г., Ковальчук С.І., Матвеев М.Д. – Кам’янець-Подільський, 1999. – 88 с.
23. Маринич О.М., Пащенко В.М. Физико-географическое и природно-хозяйственное районирование территории Украинской ССР //Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР: Теоретические и методологические исследования. К.: Наук. думка, 1990. С. 92-97.
24. Матвеев М.Д. Орнітофауна міста та його околиць / Матвеев М.Д. // Біорізноманіття Кам’янця-Подільського. Попередній критичний інвентаризаційний конспект рослин, грибів і тварин. – Львів : Ліга-Прес. – 2004. – С. 162-171.
25. Матвеев М.Д. Структура та видовий склад змішаних зграй птахів у негніздові періоди року в біотопах Поділля // Збірн. наук. праць викладачів Кам'янець-Подільського держ. педагог. ун-ту. Педагог. фак-т. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 1997. – Вип. 3. – С. 92-96.
26. Матвеев М.Д. Характеристика орнітофауни Кам’янця-Подільського: Матер. наук.-практичн. конференції [“Природа Хмельниччини: потенціал, охорона, проблеми”] / Матвеев М.Д., Воронюк О. – Нетішин, 2003. – С. 87-89.
27. Микитюк А. ІВА програма. Методические рекомендации по организации учета птиц / Микитюк А. – 2-ге вид. – К. : УООП, 1997.-31 с.
28. Навколишнє середовище і здоров'я людини: матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Кам'янець-Подільський, 18 – 20 листопада 2008р. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2008. – 276 с.
29. Навчальна практика з зоології хребетних (навчальний посібник) / укладачі: О.А. Матвійчук, Н.Д. Матвійчук, А.Б. Пірхал. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. – 124с

30. Наукова спадщина К.І. Геренчука у контексті природничих досліджень : Збірник матеріалів науково-практичної конференції до 100-річчя від дня народження К. І. Геренчука, м. Кам'янець-Подільський, 14-16 грудня 2004 р. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2005. – 164 с.
31. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України». Національний план дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. Київ, 2000. С. 27
32. Природа Хмельницької області / [під ред. К.І.Геренчука]. – Львів : Вища школа. Вид-во при Львів ун-ті, 1980. – 152 с.
33. Проць Б., Кагало О., Мочарська Л., Данилик І., Цюра Н., Реслер І., Чернявський М. “Бернська конвенція та оселищна концепція збереження біорізноманіття: майбутнє для України”. – Львів: вид-во ЗУКЦ, 2011. – 28 с.
34. Птахи України: додаток URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.needapps.birds.birdua>
35. Станкевич О.І. Видовий склад та населення птахів в місті Ужгороді взимку / Станкевич О.І. // Вестник зоологи. – Т. 35. – 2001. – С. 33-38. .
36. Таємниця англійського горобця: електронні ресурси в науці [Електронний ресурс]: за даними кореспонденції у Великобританії 2001 р. // Бібліотека: публікації українською – 2001. – № 1. –С. 31. – Режим доступу до журн. : <http://wol.jw.org/uk/wol/d/r15/lp-k/102001093>.
37. Татаринів К.А. Фауна хребетних заходу України / Татаринів К.А. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1973. – 232 с.
38. Татаринів К.А. Фауна хребетних / Татаринів К.А. // Природа Хмельницької області. – Львів : Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1980. – С. 105-116.
39. Фауна Мира: Птицы: Справочник / [Галушкин В. М., Дроздов Н. Н., Ильичев В. Д. и др.]; под редакцией В. Д. Ильичева – М. : Агропромиздат, 1991. – 311с.: ил.
40. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун, Г. Фесенко, Ю. Куцоконь, І. Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева;

- ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. — Видання друге, перероблене та доповнене. — Київ, 2010. — 80 с.
41. Феликс И. Птицы садов, парков и полей / Феликс И.; [перевод Фиштейна Е.]; под ред. И.А. Нейфельдт. — Прага : Артия, 1980. — 183 с., ил.
 42. Фесенко Г.В. Птахи фауни України: польовий визначник / Фесенко Г.В., Бокотей А.А. — К., 2002. — 416 с.: іл. 1430 (іл. табл. 195).
 43. Фесенко Г. Хрестоматійний горобець польовий / Фесенко Г. // Біологія і хімія в школі: науково-метод. журн. — 2010. — №4. — С. 47-48.
 44. Фізико-географічне районування Подільських областей / Воропай Л.І., Кожуріна М.С., Рибін М.М. та ін. — Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1966. — 142 с.
 45. Ходорівці // Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область. — К., 1971. — С. 364.
 46. Храневич В.П. Огляд фауни птахів Поділля / Храневич В.П. // Нарис фауни Поділля. — Вінниця, 1926. — С. 718-719.
 47. Храневич В.П. Матеріяли до орнітофауни західних округ України / Храневич В.П. // Зап. Кам'янець-Подільської науково-дослідчої катедри. — Т. 1. — Полтава : Державне видавництво України «Полтава-поліграф», 1929. — С. 5-43.
 48. Янко М.Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР. — К.: Рад. школа, 1973. - С. 117.